

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

VII. évfolyam 2. szám

2004. április

Évszázadokat túlélő fürdőkultúra

Tabáni török emlékek

Buda és Pest látképe – 1684 (Michael Werning)

Patinás városrészünk, a Tabán török-koráról emlékeztek meg a Budapesti História sorozatán belül, a Tabáni Helytörténeti Gyűjteményben tartott, február eleji előadóesten. Az egykor törökké vált városból egyedül az évszázadokat is túlélő fürdőkultúra nyomai maradtak fenn napjainkra.

Az előadóest résztvevői nagy érdeklődéssel fogadták dr. Pető Mária régész beszámolóját. Ennek alapjait a modern történetírás, Nagy Lajos régész Ördögárok menti (Rév település) ásatai, a Rudas fürdő melletti

50-es évekbeli régészeti feltárás eredményei, valamint a korabeli forrásanyagok (rajzok, metszetek, utazók feljegyzései) képezték.

Elmondása alapján a török az Alsóvárost 1566-ban fallal vette körül. A Gürz Eljász (Gellérthegy) tején szintén a törökök építettek erődöt, melynek falai még Buda visszafoglalása (1686) után egy évszázaddal is felismerhetők voltak. A budai oldal nyolc török fürdője közül három a mai Tabán területén állt. Közülük kettő – a Rudas fürdő (Folytatása a 2. oldalon.)

Társadalmi eseménnyé váltak

Helytörténeti vetélkedők

Gyakorlatilag a magyar demokráciával egyidős, a rendszerváltás óta zajló, maratoni újpesti vetélkedősorozatról van szó. 2003 áprilisában már tizenkettedik alkalommal került sor a rendezvényre.

Az első versenyt 1991-ben még az Újpesti Városvédő Kör, illetve az Újpesti Értelmiségi Klub vezetői hirdették meg. A vetélke-

korábban beszámolt a rendezvénysorozattal kapcsolatos tapasztalatokról. Már a kezdetekkor körvonalazódott legtöbb rendezési elve: valamennyi újpesti oktatási intézmény számára lehetőség nyíljon a vetélkedőkön való részvételre; a páratlan években az általános iskolák, páros években a középiskolák csapatai mérjék össze tudásukat; a felkészü-

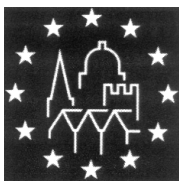

Újpesti fürdőzők (1934)

dők szellemi atyjaként Kadlecovits Géza az Újpesti Pedagógiai Szemle hasábjain

lő diákoktól komplex ismereteket, Újpest történelmére, kultúrtörténetére, gazdaságára, társadalmára vonatkozó kérdéseket kérjenek számon.

A vetélkedőket a második évtől kezdve az Újpesti Helytörténeti Alapítvány vette szárnyai alá. Alapító okiratukban, fő céljukként a versenyek meghirdetését, a csapatok felkészítését, a rendezvények lebonyolítását jelölték meg. Az első években a csapatok alapos felkészítést kaptak. Kadlecovits Géza helytörténész, az alapítvány ügyvivője, (Folytatása a 4. oldalon.)

Kulturális Örökség Napok

2004. szeptember 18–19.

A hazai Kulturális Örökség Napok idén a „Lélegző örökségünk” elnevezést kapták. Kertek, parkok, temetők, arborétumok, botanikus kertek, természetvédelmi területek, közterek és egyéb tájépítészeti alkotások tekinthetők meg ezen a két napon szakmai vezetéssel.

Egy-egy helyszín látogathatóságát bárki kezdeményezheti, az önként vállalt bemutatások terjedelme az ott szerepet vállalók döntésére van bízva. A kétnapos program célja a helyi értékek népszerűsítése, egyben a társadalmi önszerveződés és demokrácia gyakorlatának erősítése.

A lassan hagyománnyá váló rendezvénysorozathoz egy jelentkezési lap megküldésével lehet kapcsolódni. Részletesebb tájékoztatás a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Társadalmi Kapcsolatok Igazgatóságánál (honlap: www.koh.hu vagy a margit.kertesz@koh.hu e-mail címen) kérhető.

A rendszerváltás egyik vesztese lett a „Budapest” folyóirat. Teljes mértékben az lett, mivel 26 évfolyamnyi megjelenést követően szűnt meg!

Az utána támadt úrt a Budapesti Történeti Múzeum és a Budapest Főváros Levéltára folyamatosan megjelenő szakmai kiadványai mellett fővárosunkban a napilapok terén a Népszabadság és a Magyar Nemzet budapesti rovatai és az egy évig létező Budapesti

„a városlakók lapja”

Visszatér a Budapest

Nap regionális oldalai próbálták pótolni. A kéthetente kiadott, a történelmi múlt ápolása terén is egyre „izmosodó” kerületi önkormányzati sajtótermékek szintén több-kevesebb sikerrel foglalkoztak városrészük hagyományainak ápolásával - ez általában a leginkább olvasott rovataink -, de volt olyan kerület, ahol rendszeresen megjelenő helytörténeti kiadvány is született.

A Budapesti Honismereti Társaság 1998-tól folyamatosan jelentette meg – civil szervezetként szerény anyagi lehetőségei határain belül – ezt a kis lapot, a Városunkat, amelyet Ön, kedves Olvasónk most is kezében tart. A finansziális háttér hiányára visszavezethető okok miatt

kiadványunk elsősorban a kerületekben dolgozó, szétszóródott csoportokat és egyéneket segítette egymáshoz közelebb kerülni, akik a hazájukért, szűkebb pátriájukért a hagyományok feltárásával, megőrzésével és bemutatásával tenni kívántak.

A most első számával megjelenő Budapest szerkesztői a régi folyóirat utódjának tekintik kiadványukat. Főként a Népszabad-

ság hasábjain publikáló, a város múltját kutató muzeológusok, levéltárosok, művelődéstörténészek, történészek, építészek, orvosok, újságírók... hozták létre a Nagy Budapest Törzsszalt, amelynek tagjai a lapot gondozzák.

Szükség volt már erre! A folyóirat kiadásával Budapest egy újabb lépést tett a fővárosi lokálpatriotizmus felélesztése, rehabilitálása irányába. Szerkesztőinek és szerzőinek elszántságukhoz ezúton gratulálunk és újabb sikeres 26 évet kívánunk.

Jászok a fővárosban

Március végi közgyűlésükön is találkozhattak egymással a Budapesten élő jászok, a Jászok Egyesülete tagjai. Több mint ötszáz közreműködője és 29 taggyegete van szervezetüknek. Az elmúlt évben nyolc budapesti összejövetelt tartottak, egyben társrendezői voltak kilenc jászsági és budapesti eseménynek. Több jászsági kiadvány megjelenéséhez is adtak támogatást. Igaz volt miből – a személyi jövedelemadó 1%-os felajánlásaiból több mint négymilliós forintos bevételük keletkezett.

A Pest megyei Megyeházán – a Belváros szívében – tartott közgyűlésük után a résztvevők dr. Csányi Marietta, a szolnoki Damjanich János Múzeum régésze „A régész Hild Viktor (1855–1929)” című előadását hallgathatták meg. Az egyesület tagszerkezete, a Jász Alkotók Köre pedig április 15-én 17 órakor a JAK Kiállítás megnyitójára várja az érdeklődőket az Erzsébetvárosi Közösségi Ház Dísztermébe (VII. kerület, Wesselényi utca 17.).

Tabáni török emlékek

• folytatás az első oldalról

(Jesil direkli ilidzsa, azaz Zöldoszlopos fürdő) és a Rác fürdő (Debaghane ilidzsa, magyarul Timártelepi fürdő, vagy Kücsük ilidzsa néven volt ismert) – átépített formában ma is működik. A török időkben a fürdőknek római típusú padlófűtése volt. A vizet fából kivájt, vagy agyag csövekkel vezették ide. Egy török utazó, Evlia Cselebi leírása őrzi a Rudas dicsőséges napjait: „... nyolc boltíve fölött magas, kerek kupola van; cseréppel fedett levén, benne vízmedence van, amelynek kerülete hétszáz lépés. Nagyon tiszta s

a vízmedencébe öt fokozatú széles lépcsőn kell menni. Mindenki a termének megfelelő fokozaton vesz fürdőt. Akik úsznak, azok a kedvük szerint merülnek le. A nyolc boltív alatt nyolc hánefi (iszlám ortodox hívő) medence van; tiszta fürdőszolgák vannak benne...”

Érdekes a Tabán név eredete is: törökül talpat, vagy folyómedret jelent. Az itt élő tímárok után a település Evlia Cselebi szerint Tímár város, törökül Debaghane nevet viselte. Ennek torzult szláv megfelelője a Tabahon, a latin Tabana, a magyar Tabán – egyesek szerint. A névmagyarozást bi-

zonytalansága mellett azonban a Tabán egyike volt a hódoltság idején fennmaradó és fejlődő településeknek. Az Ördög-árok patakját akkor Timár patakknak (Tobak szuju), vagy Kovácsi patakknak nevezték. A budai vár alatt ezidőtájt balkáni származású népesség élt. A már említett török utazó szerint mintegy száz bőrcserző (tímár) műhely üzemelt itt – és 7000 szőlőskert volt Buda körül, ezer közülük a Gellérthegyen. Egy angol orvos az 1660-

as években Budára emlékezve néhány szép mecsetről és egy karavánszerájáról számolt be, nyolc fürdőt említve.

A mai Szent Katalin plébániatemplom helyén állt Szokoli Musztafa pasa dzsámija. Az ostrom után a Tabán rommá vált, csak a két fürdő és a dzsámi maradt meg. Romlásnak indultak később a fürdők is - szinte csoda, hogy a két tabáni kupolacsarnok napjainkig fennmaradt.

Gábrél Tibor

„AZ ÁTTÖRÉS KORA”

Azok a boldog békeidők

szervezett „Az áttörés kora – Klimt, Schiele, Kokoschka és a dualizmus művészeite” címmel.

A birodalom két fővárosa, Bécs és Budapest életébe a historizmus és az avantgárd közötti időszakban kaphatunk betekintést e kiállításokat megtekintve. Két, egymással sajátos módon vetélkedő város ellentmondásos és egyben sokrétű kapcsolatából adnak szervezői ízelítőt a három közgyűjtemény kiállításán. Negyvennél több múzeum, egyéb szervezetek és magángyűjtők anyaga került itt egybe, vált egyszerre láthatóvá – a mintegy hétszáz kiállított műtárgy fele Ausztriából érkezett.

Március elsején, a BTM Barokk termében egy múzeumi sajtókávéházi rendezvényen számolt be a BTM főigazgatója, *Bodó Sándor* a kiállítás előkészítéséről.

– Bizom benne, hogy Magyarországon is akkora sikere lesz, mint Bécsben. A

kiállítás tette lehetővé, hogy a budapesti és a bécsi múzeum partneri kapcsolatot alakítson ki, együttműködési megállapodást írjon alá.

A BTM „Azok a boldog békeidők” című tárlatán Bécs és Budapest kiállításait, ünnepeit és a két, egymáshoz nagyon hasonló külső megjelenésű főváros növekedését szemlélhetjük meg. A korszak tárgyi kultúráját bútorok, üveg- és ötvöstárgyak, kerámiák, porcelánok... elevenítik fel –

máig hatóan tartós művészi, iparművészi üzeneteket hordozva.

Osztrák és magyar közreműködők közös munkája eredményeként jött létre a három kiállítás. Az említett, kiállító magyar közgyűjtemények mellett a Wien Museum, a KHM Österreichisches Theaternuseum, az Österreichische Galerie Belvedere vett ebben részt – a kiállítás főrendezője *F. Dózsa Katalin*, a BTM főigazgató helyettese volt.

Kétszáz éve született

Az 1848–49-es szabadságharc támogatásáért példátlan módon deresre húzott asszony, Maderspach Károlyné Buchwald Franciska kétszáz éve, 1804. április 2-án született – a család hagyatékának feltáráshoz hozzájárult a Budapesti Honismereti Társaság 2001–2002-ben szervezett „Budapest múltjának emlékei” című forrásgyűjtő pályázata.

A pesti Uránia filmszínházban a család tagjai és tisztelői most, április 2-án megszervezték egy családtörténeti dokumentumfilm, a felvidéki vesszőzés hátterét feltáró „Végtelen napló” vetítését, majd megkoszorúzták a családi sírt a Fiumei úti temetőben.

A Bécsben nagy sikert arató „Zeit des Aufbruchs” elnevezésű 2003. évi tárlat budapesti változataként – hazai műalkotásokkal kiegészítve – március 19-én, a budavári Királyi Palotában a Budapesti Történeti Múzeum (BTM), az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Galéria a magyar kiállítások történetében mérföldkönek minősíthető közös kiállítást

A ma élő nemzedékek között jól ismert, hogy a 196 évvel ezelőtt, január 20-án született *Vajda Péter* nevét ma egy utca és általános iskola őrzi a józsefvárosi Tisztviselőtelepen. Ám azt már jóval kevesebben tudják, hogy a kiváló tudós és tanár, többek között *Vörösmarty Mihály* jó barátja, *Petőfi Sándor* „szellemi szülőatyja” rövid, de tevékeny életútjának majd’ minden esztendeje valamely kiemelkedő tetteről tanúskodik, pontosabban tett bizonyosságot itthon és külföldön egyaránt.

Ezek sorába tartozik az a művelődéstörténeti esemény is, amely 1834 elejére tehető. Így hát éppen

Kettős jubileum a Józsefvárosban

Garasos Tár és az „oskola gyűjtemény”

170 éve annak, hogy a felvilágosult eszmék szerint szemlélt természet- és társadalomtudományok iránt is fogékony *Vajda* – lipcei tartózkodása alatt – *Garasos Tár* néven folyóiratot indított. Az angol (*Penny Magazine*), francia (*Magazin Picaresque*) és német (*Pfennig Magazin*) ismeretterjesztő lapok mintájára egymaga szerkesztette és írta sorozat végül is csak 12 számot ért meg. Saját fordításban és átdolgozásokban a kor aktuális, magyar nyelv-

ven addig nem igen olvasható tudományos és érdekesítő híreit adta közre. A nyomtatott metszetekkel ellátott példányok szerencsére megtalálhatók a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi gyűjteményében, néhányának kópiája pedig a *Vajda*-iskola jó emlékeztető tanárának, *Bellai Sándornak* fáradozása nyomán a helyi „oskola-gyűjtemény” folyosói kiállításán nap mint nap megtekinthető.

Az idén ősszel megnyitásának immár nyolcvanadik

tanévét számláló tisztviselőtelepi iskola – régi és mai növendékeivel egyetemben – igyekszik ismét méltó módon fejet hajtani névadójának teljes emberi nagysága előtt is. A kerület és a tágabb régió, az utókor figyelmét pedig mi sem bizonyíthatná jobban, mint, hogy jeles közgyűjteményeink összefogásával az elkövetkező esztendőknél során egy komplex, *Vajda* sokoldalú (természettudományos, irodalmi, publicisztikai, népiismereti, nyelvészeti, pedagógiai) tevékenységét felidéző tárlat adózna a reformkor nyughatatlan tudós ismeretterjesztőjének, a nagyközönség figyelmét még jobban reá irányítva.

Dr. Kriston Vizi József

Helytörténeti vetélkedők

● folytatás az első oldalról

Neogrády László muzeológus, az alapítvány kurátora, dr. Sipos Lajos irodalomtörténész, egy cikluson át az alapítvány elnöke voltak azok, akik élvezetes előadások formájában ismertették a legfontosabb tudnivalókat a tanulókkal. A versenyek széleskörű publicitást élveztek, társadalmi eseménnyé váltak. Városvezetők és egyéb potentátok vállalták a zsűritagságot, újpesti cégek és szervezetek jelentős jutalmakat ajánlottak fel, a helyi sajtó minden versenyről részletes tájékoztatást nyújtott. Az általános- és középiskolák számára rangot adott a vetélkedőkön való részvétel, az ott szerzett esetleges előkelő helyezések.

Az eltelt években több mint félezer, azóta bizonyára lokálpatrióta ifjúvá érett diák mérte össze tudását, gyarapítva a városrészünk iránt elkötelezett újpestiek sorát. Természetesen az évtizednél hosszabb idő alatt több olyan változás történt, ami alapvetően befolyásolta a vetélkedőket.

Számos könyv, illetve kiadvány jelent meg, megkönnyítve a csapatok felkészülését. A legfontosabbak ezek közül a Helytörténeti Alapítvány gondozásában megjelent sárga könyvek, a diákoknak szánt olvasókönyv, az Ugró Gyula által írt monográfia reprint kiadása és nem utolsósorban az Újpest Lexikon. A vetélkedőkön minden évben felbukkantak azok a források, tanulmányok, amelyeket az időközben megújult Helytörténeti Értesítő közölt.

Átadásra került a Helytörténet Gyűjtemény, amely múzeumként és kutatókönyvtárként is a felkészülők rendelkezésére áll.

Kialakult egy olyan szakatánári gárda is, amely évek hosszú során át készítette fel az egyes iskolák tanulóit a megmérettetésre. A lelkes

Családi séta Újpesten, egy századeleji hétfőn (1905)

pedagógusok ma már maguk adják át a helytörténeti ismereteket, így a feltételek megváltozása szükségtelené tette a korábban alkalmazott központi felkészítést.

Az előző tanévben 12 újpesti általános iskola csapata versenyzett egymással. Az iskolánként 5-5 főt felvonultató csoportok sokszí-

nű ismeretről tettek tanúbizonyságot.

A nézők, a sajtó, a résztvevők által eredményesnek minősített verseny hasznosítható szakmai tapasztalatokat is hozott.

– Részletes felkészülési tematikát kell átadni a csapatoknak jelentkezéskor, hogy felkészülésük során azokra a témákra fókuszaljanak, amelyekkel a vetélkedőkön találkozhatnak. Így elkerülhető, hogy egyes perifériális tárgykörök feldolgozása elvonja a tanulók energiáit a valóban fon-

tos tényanyag megismerésétől.

– Vissza kell állítani, legalább a középiskolai vetélkedővel kapcsolatban, az előzetes írásbeli dolgozatok gyakorlatát. Csapatonként egy-egy témakör írásban történő feldolgozása végig igényes csoportmunkát eredményezhet, illetve remélhető, hogy ezek a munkák bővítik a helytörténeti kutatók által elkészített, a későbbiekben hasznosítható írásmunkák körét. Végül a 2002/2003-as tanév helytörténeti vetélkedőjének legfőbb tapasztalata, hogy több olyan feladatra van szükség, amely szóban méri fel a csapatok tudását. Ez nem csak színesíti majd a versenyt, hanem bátorítja is a vetélkedő gyerekeket a lokálpatrióta értékek védelmében fellépésre, érvelésre. Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány már meghirdette a 2003/2004. évi helytörténeti vetélkedőt. Az újabb megmérettetésre 2004. április 16-án kerül sor, ezúttal középiskolásoknak.

Ifj. Hirmann László

Szeretetteljes humorral festi elénk novelláskötetében Jolsvai András az „újpestiség” különbségét a vasúton túli „faluvall” Rákospalotával szemben. Írásaiban sokan polgár, mesterember és a köznapi élet örömeiben, tragédiáiban osztozó szomszédok, ismerősök életét kísérelhetjük figyelemmel. Az egyes szám első személyben fogalmazott gondolatokból a kisvárosi lét által csiszolatott személyiség fejlődését, vágyait, reményeit és kudarcait is végigkövethetjük. A hatvanas-hetvenes évek tanújaként ironikus képet kapunk Újpest külvárosiságáról, az eseményektől való távolságáról.

A kedves, nosztalgiával teli emlékezés bemutatja a szerző szűkebb rokonságát, a nagy múltú Ugró család történetét. A nagy elődhöz, dr. Ugró Gyulához, Újpest első polgármesteréhez való deklarált tartozásaként is felfoghatjuk az egykori város nevének – a 20. század első felében

megszokott helyesírásnak megfelelő – következetesen rövid „u-val” történő írását. Külön-külön ábrázolja az apai-anyai ágon gyermeki emlékeiből felmerülő közvetlen felmenőit és a családkutatások során általa megismert nagykőrösi ősokeket.

A Fekete Sas Kiadó gondozásában, 2003-ban jelent meg a kiváló publicista önéletrajzi vonatkozású novelláskötete. Az allegorikus cím, „Az újpesti személy”, egyfelől a szülői ház Rákospalota - Újpest vasútállomáshoz való közelségét és a gyermekkori élmények egyik jelentős forrását, másfelől a szerzőnek a városrészhez való személyi kapcsolódását is jelenti. Jolsvai András időnként vidám, néhol szomorkás emlékezéseinek konkrét okát a kötetet záró novellából tudhatjuk meg. Könyvecskéjét ajánlhatjuk mindenkinek, mivel szereplőiben talán magunkra is ismerhetünk egy kicsit.

szöllősy

„Az újpesti személy”

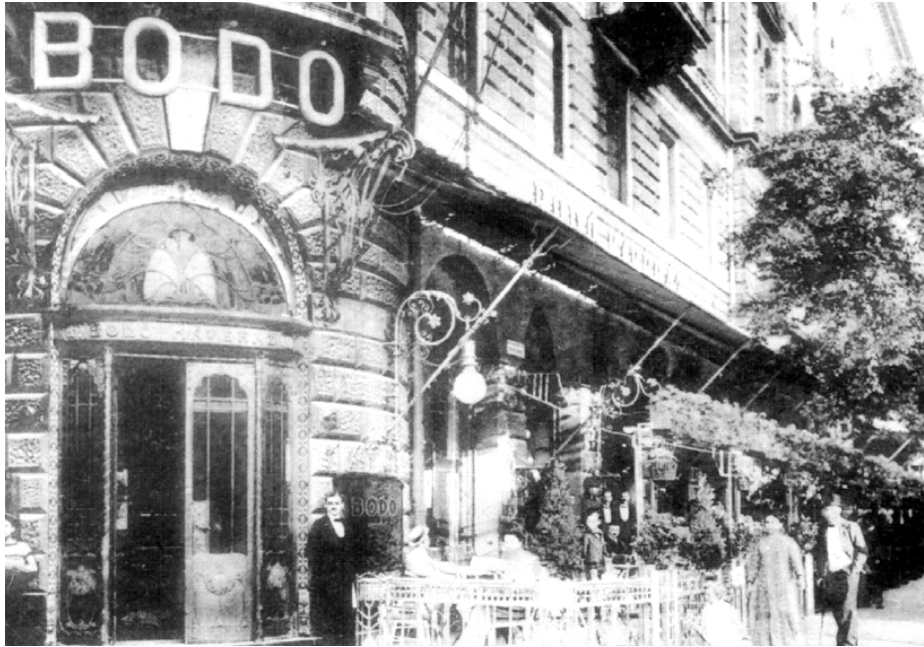
Tanulmányok egy születésnap alkalmából

Vándorutak – Múzeumi örökség

A nemrég megjelent kötettel Bodó Sándort, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatóját köszöntik 60. születésnapja alkalmából kollégái, pályatársai: muzeológusok, régészek, történészek és néprajzosok. A felsorolásból is kitetszik, hogy a kiadvány tanulmányai több tudományág területét ölelik fel, egyúttal jelzik Bodó Sándor tevékenységének kiterjedtségét is. *Paládi-Kovács Attila* köszöntőjéből részletesebben megismerhetjük ezt a jelentős életpályát, amely sokszínűsége mellett is mindvégig a múzeumi világhoz kötődik, kezdetben miskolci muzeológusként, majd a Heves megyei Múzeum igazgatójaként, 1989-től a Művelődési és Közoktatási Minisztérium múzeumi osztályának, később közgyűjteményi főosztályának vezetőjeként te-

vékenykedve. 1996-tól áll a BTM élén, s eredményeit nemcsak az egyre jelentő-

de az ország különböző területeihez is kapcsolódik. Ennek megfelelően a „Ván-

A Bodó Kávéházról 1910-ben készült felvétellel (Bp. VIII., József krt. 52.) járul hozzá szerkesztőségünk Bodó Sándor köszöntéséhez

sebb kiállítások, színvonalas kiadványok, hanem a háttérben húzódó fejlesztések (az Aquincumi Múzeum új épülete komoly raktárbázissal, informatikai fejlesztések...) is jelzik.

Mint látjuk munkássága nemcsak több tudományághoz (néprajz, muzeológia),

dorutak – Múzeumi örökség” helyhez köthető tanulmányai is első sorban Észak-Magyarország és Budapest vonatkozásában mutatják be az új tudományos eredményeket, felölelve az őskortól napjainkig tartó régészeti, történeti korszakokat. Ezúttal csak a fővárosunkhoz köthető írásokból emelünk ki néhányat, elsőként is *Wollák Katalin* és *Zsidi Paula* „A régészeti örökség védelmének jogi háttere és fővárosi gyakorlata” című tanulmányát. A szerzők nemcsak rendkívüli szakmai alaposággal ismertetik a „kulturális örökség védelméről” szóló törvényt, annak rendeleteit, a törvény létrejöttének körülményeit, hanem a régészeti örökséggel, a lelőhelyállománnyal kapcsolatos problémákat, feladatokat is kiemelik. Külön kitér az örökségvédelem alakulására a fővárosban, ill. a BTM jelenlegi gyakorlatá-

ra, amelyben a régészeti örökség védelme tudományos kutatási programként jelenik meg.

A régészet tárgykörében több írás is foglalkozik a Zuglóban talált hunkori férfissírral, míg Bu-

da középkori topográfiájához szolgál adalékokkal a Várnegyed lakóházai-ban végzett kutatások ismertetése. A középkori falurendszerhez nyújtanak értékes adatokat a Budapest területén feltárt 12–13. századi falvak leletei. A sok építkezés következtében a fővárosban jóval több régészeti adat áll rendelkezésre ebben a

vonatkozásban, mint az országos átlag, szinte mindegyik hasonló rendszerű Árpád-kori településnyomok kerültek elő.

A művelődéstörténeti tanulmányok közül szintén a középkorhoz köthető a délnémet Fugger kereskedő és bankház budai képviselőjének 1503–1533 közötti tevékenységét, üzletfeleit leltárjegyzékek alapján ismertető írás. Már a 18. századtól egészen az 1960-as évekig tartó időszakot öleli át egy pesti polgárcsalád művész tagjainak bemutatása, s a 19. században indul az Andrássy úti Megyeri Krausz-palotának története. A kötet utolsó részében, közgyűjtemények címszó alatt számos érdekes írás között találhatjuk „A főváros, mint mecénás 1918–1933” c. tanulmányt, részletes adatokkal, amelyekből a Fővárosi Képtár létrejöttét is megismerhetjük.

Gali Ágnes

Játék és a játszás terei

„A játék és a játszás terei Pesten és Budán” címmel dr. Kriston Vízi József játékkutató etnográfus tart előadást a Budapesti Városvédő Egyesület Podmaniczky termében (VI. kerület, Eötvös u. 10.) április 14-én, szerdán 17 órától.

Az előadás főbb témakörei:

- játékboltok és árudák, portékáik a 19–20. század fordulóján;
- hazai és fővárosi játékkészítők, kisüzemek és műhelyek;
- európai hírvé gyűjtők, köz- és magángyűjteményeink, (még) velünk élő tulajdonosok és neves kortárs játéktervezők Budapesten
- a fővárosi játékhagyomány és kincseinek sorsa, jövője – egy Budapesti Játékház álma: „játék” vagy valóság?!

Csepel – Tabán – Józsefváros

Budapesti Históriaik

A Budapesti Históriaik januári előadására a Csepel Galériában került sor. Házigazdaként Sárkány István igazgató köszöntötte a vendégeket, majd Zemann István tájékoztatót a Csepeli Helytörténeti Társaság tevékenységéről. Az elmondottakból kitűnt, hogy fontosnak tartják a „környezeti” munkát és a diákokkal való együttműködést.

Csepel és a Weiss-család történetét dr. Bolla Dezső ismertette, amelyet Sárkány István érdekes Bródy Sándor idézetekkel színesített.

Februárban a Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény patinás boltívei alatt találkoztunk, ahol gazdagon illusztrált kiállítás mutatja be ennek az egykor romantikus városrésznek a történetét. A tabáni török emlékekről dr. Pető Mária régész mesélt nagy lelkesedéssel

igen érdekes forrásmunkák felhasználásával, amelyet még sokáig szívesen hallgattunk volna... Ezt követően Jankóné Pajor Ildikó a gyűjtemény vezetője és a Tabáni Társaság elnöke tájékoztatót a tabáni hagyományok ápolásáról, kiadványaikról, érdekes rendezvényeikről, amelyek közül talán a „Háromcsőrű kacsastek” – mint kulináris különlegesség – különösen megragadta a jelenlévőket. Többen azonnal jelezték, hogy szeretnék majd a további programokról is tájékoztatást kapni.

Márciusi találkozónkat a Józsefvárosi Galériában rendeztük. Itt Zöld Ildikó köszöntötte kedves „háziasszonyként” a szép számban megjelenteket. Az érdeklődés Buza Barna neves szobrászművésznek is szólt, aki túl a kilencvene-

dik életében fiatalos lendülettel adott színes beszámolót a Százados úti művésztelep történetéről, vetített képekkel illusztrálva. Fokozta a lelkesedést felajánlása: szívesen vezet egy sétát a helyszínen is! Ígértük, hogy élni fogunk ezzel a nagyszerű lehetőséggel. Utána Pilinyi Péter helytörténész adott tájékoztatást Józsefváros kialakulásáról és bemutatta a városrész történetéről szóló könyvét. Hozzá kapcsolódott Gaulik István, a Kossuth Szövetség örökös elnöke, lelkes lokálpatrióta, aki a Józsefvárosi séták című kiadványsorozatról és

a helytörténeti séták fontosságáról beszélt – igazi pedagógus átéléssel. Ugyancsak a helytörténet fontosságát hangsúlyozta M. Szűcs Ilona várostörténész, aki bemutatta a városvédők sokirányú tevékenységét és több érdekes kiadványt, amelyet a hallgatóság is örömmel lapozgatott. A gazdag program után lehetőség nyílt a szomszédos Zászlómúzeum megtekintésére. Itt a világ szinte minden tájáról érkezett zászlók, jelvények, a hozzájuk kapcsolódó történeti ismertetések várták az előadást résztvevőit.

Dr. Tóth József

Budapesti Históriaik

Az előadástek a hónap első szerdai napján, délután 5 órakor kezdődnek!

Április 7.

— Rákospalota és Pestújhely kulturális élete a 20. század első felében

Előadó: Mojzes Ildikó, a Rákospalotai Múzeum vezetője

— Műhely: az Újpalotai Baráti Kör tevékenységéről

Előadó: Báthory Béla, a Kör elnöke

Helyszín: Rákospalotai Múzeum (Budapest, XV. ker., Pestújhelyi út 81.)

Május 5.

— Az új fővárosi levéltár bemutatása

Előadó: Breinich Gábor, a BFL főigazgató helyettese

— Budapest Főváros Levéltára kerületi kapcsolatrendszere

Előadó: Sípos András levéltáros

— Műhely: A Belvárosi Helytörténeti Klub múltja és jelene

Előadó: Vízy László, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal műemléki területi felügyelője

Az Angyalföldi Helytörténeti Klubról tájékoztat dr. Róbert Péter, a klub vezetője

Helyszín: Budapest Főváros Levéltára új épülete (Budapest, XIII. ker., Teve utca 3–5.)

Útikalauz készül Józsefvárosról

Egy útikalauzra szükség lenne – mondtam 1996-ban Józsefváros polgármesterének, Csécsi Bélának. Ugyanezt ismételt meg 2003-ban – miután lemondtam a Kossuth Szövetség elnöki tisztjéről, átadva azt Krámer Ivánnak –, amivel a polgármester is egyetértett.

A könyvtári, levéltári forrásokból és megjelent kiadványokból gyűjtött anyagot rendszerezve előbb nyolc, majd hat részre, azaz sétára osztottam fel kerületünk látóanyagát.

Szerzőtársnak kértem fel a Józsefváros történetéről már több könyvet megjelentető Pilinyi Péter helytörténészt. Segítségemre

volt M. Szűcs Ilona, aki a józsefvárosi védett épületekről, a palotanegyedről írásban és fotókban is megjelentetett könyveket. A „Józsefváros” kerületi lap írásain és abban megjelent Nyári Gyula készítette fotókon túl, Morshhauser Miklós és Garay János Tamás készítette fotókból válogattuk össze az útikalauzfüzetek képanyagát. A szerkesztésben Garay János Tamás, a lektorálásban Eötvös Sarolta segíti munkánkat.

A megjelentetés anyagi feltételeit Józsefváros Önkormányzata adja – dr. Jóvér Béláné alpolgármester támogatásával –, a Polgármesteri Hivatal Oktatá-

si, Kulturális és Sport Osztálya koordinálja.

Pályázata alapján az Omigráf Kft. nyerte el a kiadás jogát. Hosszú huzavona után talán a napokban készül el a Józsefvárosi Séták 1. füzet.

Kerületek történetét, annak egy-egy területét feldol-

gozó, vagy több témát egy kötetben közreadó könyvek Józsefvárosról ugyanúgy megtalálhatók, mint a másik 22 kerületről.

Útikalauzunkhoz is kerestem mintát a könyvtárban, de egyik kerületről sem találtam elképzelésemnek megfelelőt. ➔

➔ Amikor megjelenik első „kötetünk”, kérjük, jelezzék, hol találunk hozzá hasonlót, de a véleményeket is várjuk, hogy a további kötetinken javítani, módosítani tudjunk.

De milyen is lesz útikalauzunk? Ajánlott sétáink – a már említett városrészekre bontva – utcáról-utcára vezetik a területünkkel ismerkedőket. Mielőtt betérnek az utcákba, körülnéznek a tereken; előbb ismertjük az utca, a tér névadóját, a névadás vagy többszöri

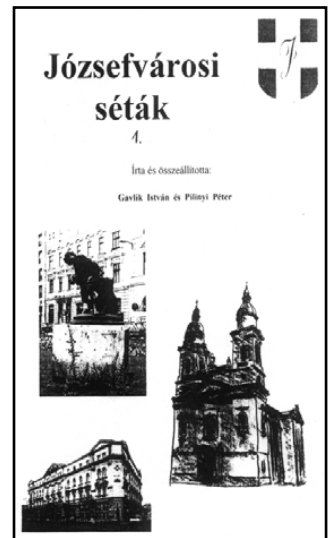
névváltozás történetét. Ehhez a Fővárosi Közmunkák Tanácsa jegyzőkönyveit is segítségül vettük. Ahol az utcában, a téren a névadóról szobor, emléktábla, vagy a lakása még látható, arra külön is felhívjuk a figyelmet. Az épületekről rövid leírást adunk: stílusa, ki tervezte, ki építette, ki lakta, vagy milyen célra használták.

Az adott útiterv szerint meg-megállítjuk, vagy adott épületen belüli szemlélődésre bízhatjuk a sétálókat. Az

újabb épületeknél felhívjuk a figyelmet, milyen nevezetes ház állt azon a helyen. Ha felleltük a lebontott épületek régi képeit, azt is közöljük. Adunk még rövid leírásokat régmúlt eseményekről, megszűnt kis- és nagyipari tevékenységekről, megszűnt, vagy ma is működő közintézményekről.

„Sétáinkat” úgy terveztük és úgy ajánljuk, hogy az bármelyik útvonalon elkezdhető, befejezhető, vagy folytatható legyen.

Gavlik István

Maradandó élményt nyújtó várostörténetet alkotott az Egyesült Államokban élő neves történészprofesszor, John Lukacs. Szerzőnk 1924-ben – nyolcvan éve – született, napjainkban a Pennsylvania állambeli Chester megyében él. Közel húsz kötete jelent meg, közülük nyolc magyar nyelven is olvasható.

A kétnyelvű (magyar/angol), de mindkét nyelven azonos című kötetét, a „*Budapest 1900*”-at az Európa Kiadó jóvoltából vehetjük most kézbe. Az idős szerző munkája alcímében jelzi szorosabb témáját: A város és kultúrája. Lapunk olvasói számára elmondta, hogy kötete megalkotásával szeretett városa, Budapest népszerűsítését kívánta elérni – elsősorban az angol nyelvterületeken élőket célozva. Könyve mégsem csupán a külföldiek számára ad maradandó élményt, de nekünk, az itt élőknek is.

Csiszolt, egy tartalmas élet tudását közvetítő, irodalmi stílusban rótt sorok tekintenek vissza ránk könyvét lapozgatván: „... a Belvárosban, mint valami mikrokozmoszban, tükröződő Budapest sokféle bája. Elegye volt minden alkotórésznek, újnak és réginek egyaránt. Egyfelől itt voltak

Budapest 1900

Egy tartalmas élet tudása

a csakugyan pompás lakóházak, üzletek, utcák, klubok, éttermek és szállodák, a modern kényelem világa, másfelől meg az egykori dunai kereskedőváros képei, hangjai és hangulata, a város, amelyben még mindig a régi, megbízható polgárság lakott. Itt voltak Budapest legjobb szállodái. ...kétsaroknyira kezdődött Budapest leghíresebb vásárlósétánya, a Váci utca. A szűk keresztutcat kétfelől

codott rajta. Ekkor, 1900-ban már csak két esztendő volt hátra befejezéséig. A másik súlyos építmény ugyanebben a kerületben a Szent István-bazilika. 1851-ben kezdték építeni, szász-német stílusban... Az új polgárság környékbeli lakóháza a Vilmos császárkori Berlinre emlékeztettek volna, ha a sok-sok kávéház és az utcák cseppet sem porosz hangulata nem csökkentette ezt a hatást.”

John Lukacs aláírásával üdvözli lapunk olvasóit

divatos boltok szegélyezték. Korzó volt ez is, de fűszerezve még valamivel. „Saki” angol író mondásával élve „a felszín alatt a társadalmi ambíciók és összeütközések lázas árama” lüktetett... Viszonylag a legérdekesebb volt közöttük az ötödik kerület, a Lipótváros, amelyet a Lipót körül egy régebbi és egy újabb részre osztott. A régebbi részen az országház uralkodott, sőt, mondhatni elural-

Nem csupán Pestnek, de Budának is teret adott könyvében: „A Várhegy az akkor tíz kerületre osztott Budapest első kerülete... Nem volt zsúfolt. Megőrizte levegős csöndjét és nyugalmat... A hús kapualjak árnyas csöndet leheltek. Az udvarokat kutak és öreg platánok díszítették. A macskaköves járdákból és úttestekből történelmi őszök hangulata áradt. Szépségük a vidék szépsé-

ge volt, nem a városé... Itt éltek a város legrégebb lakói. Az első kerület, mint a többi is Budán, konzervatív volt és hagyománytisztelő, nem kijelentően magyar. Budán 1900-ban a lakosság számottevő hányada még németül beszélt.”

Budapest 1900-ban fejlődése csúcspontjára ért, Európa egyik szellemi központja volt. Itt állt a világ legnagyobb parlamentje, itt működött Európa első földalatti vasútja. Eklektikus paloták és bérházak váltották fel Pest ódon épületeit – mindezt a sok nemzet által irigyelt dinamikus üzleti élete alapozta meg. John Lukacs a városról, Budapest társadalmi rétegeiről, gazdasági, politikai és szellemi életéről ad olvasói számára egy lenyűgöző, egyben elgondolkodtató panorámaképet.

John Lukacs elsősorban történész, felhasználta forrásait is több oldalon sorolja. „Hatalmas lexikális tudás és korismeret birtokában van, amely magába foglalja az időszak irodalmát, művészetét és népi kultúráját” – írja bibliográfiájában Vörös Károlyról, a történészről. Mi is csak ezt mondhatjuk el John Lukacsról, aki egy távoli földrészen élve is magyar maradt.

— g.t. —

Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Jankóné Pajor Ildikó,
tel.: 201-7093, cím: 1013 Bp.,
Döbrentei u. 9., nyitva: Sze., P., Szo.:
14-18, V.: 11-18 óra

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Újgyőri Éva, tel.: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-
V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp.,
Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17,
Szo.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08.
31.

Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Pilyinyi Péter
tel.: 313-0298, cím: 1083 Budapest,
Szigony u. 39., nyitva: K., P. 14-16
óra

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa
u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János, tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
felújítás miatt zárva.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor, tel.: 208-
6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K-Cs.: 16-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31, és egyéb
iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné, tel.:
365-6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u.
4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.:
201-6607, cím: 1122 Bp., Városmaj-
or u. 16., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-18
óra., zárva: 08. 01. – 08. 31.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-
1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50.,
nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06.
17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 419-
8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út
81., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-14,
Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08.
27.

Erdős Renée Ház

Vezető: Bakonyvári M. Ágnes, tel.:
256-6062, cím: 1174 Bp., Báthory u.
31., nyitva: K-V.: 15-18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Frank Gabriella, tel.: 290-
5629, 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-
Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az
iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-
1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38.,
nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó, tel.: 283-
1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07.
10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István, tel.: 278-
0710, cím: 1211 Budapest, Szent Im-
re tér 3.,

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László,
cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt,
Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva:
K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. –
08. 10.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája XIV.

Jalovszky Katalin: Budapest, az ikerfőváros, 1860–1890 / Jalovszky Katalin, Tomsics Emőke ; Buzinkay Géza előszavával ; [a reprodukciókat ... Barka Gábor et al. kész.]. – [Budapest]: Helikon, 2003. – 182, [1] p. : ill. ; 32 cm

Párizs és Budapest a divat tükrében 1750-2003 / szerk. F. Dózsa Katalin, Hegyiné Dér Erzsébet. – Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 2003. – 160 p. : ill.

A XIII. kerület : kezdetektől napjainkig / [szerzők: Gellért Lajos, Juhász Katalin, Pappné Vőneki Erzsébet]. – Budapest: Sprint, cop. 2003. – 141 p. : ill.

Vándorutak – Múzeumi örökség: Tanulmánykö-

tet Bodó Sándor tiszteletére 60. születésnapja alkalmából / szerk. Viga Gyula, Holló Szilvia Andrea, Cs. Schwalm Edit; közread. Budapesti Történeti Múzeum. – Budapest : Archaeolingua, 2003. – 609 p. : ill.

Droppáné Debreczeni Éva: Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története : különös tekintettel a könyvtári gyűjtemény alakulására. – Budapest : OPKM, 2003.

Bence Ottó: Látvány körút : Budapest az ezredfordulón / [Hermann Ildi fotóival]. – Budapest: Palatinus, 2003. – 125 p. : ill.

Prakfalvi Endre: Római katolikus templomok az egyesített fővárosban. – Budapest : Városháza,

2003. – 79 p. : ill. – (A mi Budapestünk)

Szöke Ágnes: Belvárosi séta: mitológia. – Budapest: Masszi, 2003. – 71 p. : ill.

Mányai Csaba – **Szelke** László: A Gresham világa. – Budapest : Válasz K., 2003. – 250 p. : ill.

B. Nyékhelyi Dorottya: Középkori kútletel a budavári Szent György téren : Előzetes jelentés / szerk. Holló Szilvia Andrea. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2003. – 102 p. : ill. – (Monumenta Historica Budapestinsia 12.)

Lukacs, John: Budapest, 1900 : a város és kultúrája / [ford. Mészáros Klára]. – Budapest: Európa, 2004. – 236 p., 32 t. : ill.

Frenkl Róbert: A TF és a magyar sport belülről: fél-évszázad a sport szellemi centrumában. – Budapest: Fair Play Sport, 2003. – 263 p. : ill.

Győri Péter: A Hajléktalanok Menhelye Egylet / [Győri Péter]. A Népszálló története 1: 1912-1990 / [Győri Péter, Sass Lajos. – Budapest : Animula, 2003. – 110 p. : ill.

Fónagy Zoltán: A Budai vár [Elektronikus dokumentum]: helytörténeti és építészeti emlékek / szerzők Fónagy Zoltán, Magyar Károly, Végh András. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum : Enciklopédia Humana Egyesület, 2003. – 1 CD-ROM ; 12 cm

Gali Ágnes

Margitszigeten, Palotán, Szentmihályon

A lóvasút diadalútja III.

A nagyközönség számára 1869-ben nyílt meg a Margitsziget. 1796 és 1908 között József nádor, később József főherceg tulajdonát képezte, 1909-ben pedig a közmunkatanács vette át. Közúti összeköttetése Pesttel, Budával egészen a századfordulóig nem volt – ekkor nyílt meg a Margit-híd szárnyhídja. A budai Duna-ágban két hajóállomás is létesült, ám a Margitsziget belső közlekedése a lóvonat megépítésével jött létre.

Azt tudjuk, hogy 1868 októberében építették és 1869 májusában már üzemben volt, megnyitásának pontos ideje azonban ismeretlen. A kb. 1,5 km hosszú vonalat normál (1435 mm) nyomtávolságra alakították ki, a teljes szakaszon három kitérőhely létesült. Déli végállomása a sziget alsó vendéglőjének közelében volt, a kocsisínt is ide építették. Másik végpontja az északi hajóállomás közelében helyezkedett el. Kezdetben öt, 1878-tól hét, 1913-tól pedig tíz kocsi bonyolította le a forgalmat. Kalauzt nem alkalmaztak, a jegyeket a kocsis adta ki.

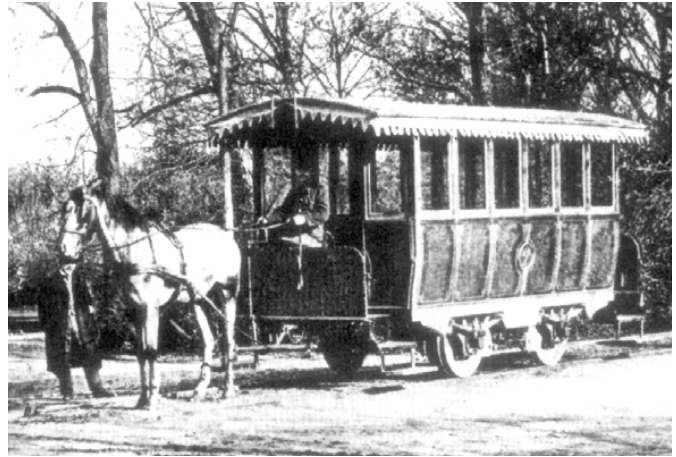
Forgalma a szárnyhíd megépítése után mindinkább emelkedett. Legtöbbször a Tanácsköztársaság idején utaztak a lóvonaton, ekkor a sziget belépődíját eltörölték.

A belépőjegyek visszaállításával utasainak száma csökkenő tendenciát mutatott, de még így is sokan vették igénybe a lóvonatot.

Felmerült a vonal villamosításának terve is, de véglegesen a közmunkatanács autóbuszjárata váltotta fel; 1928. április 10-ig élt a margitszigeti lóvasút.

Az 1873-ban egyesített fővárosunk területén kívül is létesültek lóvasút-vonalak. A Pest-újpesti vonal folytatásaként 1868. október 7-re épült meg az ún. „megyeri lófogató vasút”. Ez a Váci út újpesti szakaszán, nagyjából a mai

nal is - Károlyi Sándor gróf nevéhez fűződik. 1872. május 1-től a két települést kötötte össze, érintve az Osztrák Államvasút Társa-

A margitszigeti lóvasút F-es számú zárt kocsija

A lóvasút vonalvezetése

Arany János utca vonaláig közlekedett. 1895 tavaszán közműépítési munkák miatt forgalmát beszüntették, helyébe 1898 végétől lépett a villamos.

Bár többek szándékában állt életre hívni egy Újpestet és Rákospalotát összekötő járatot, a megvalósítás szintén - ahogy az első pesti vo-

ság mai Rákospalota-Újpest állomását. A pesti vonal újpesti végétől kiindulva a mai Árpád út, István út, Görgey Artúr utca, Szilágyi utca, a palotai Pozsony utca és Kertköz utca érintésével jutott el Palota akkori központjához közelébe. Több ipari vállalat áruszállítását látta el, ám az üzem így is veszteséges volt. A vasút kezdetben az Újpest-Rákospalotai Lóvonatú Vaspálya Társaság kezelésében működött, majd 1877-ben Károlyi gróf magántulajdonába került. A Budapestvidéki Közúti Vasút Rt. 1894-ben vásárolta meg, mely cég később hozzászálalt a villamosításhoz. A vonalon utoljára a millenium évében járt lóvonat.

Nagyicce) megállóhelyétől a mai Piros rózsá utca – Szent István utca – Kossuth Lajos utca – Rákosi út – Ilona utca útvonalon létesülő keskenyvágányú, 760 mm nyomtávolságú, 2,8 kilométer hosszú lóvasút forgalma 1893. szeptember 3-án indult meg. Helyi szállítást végzett, a HÉV metrendjéhez igazodva közlekedett. Kezdetben hat kocsi volt a vállalatnak, később a forgalom emelkedésével számuk elérte a 13-at. Üzemét az időközben megalakult Pusztaszentmihályi Közúti Vasút látta el.

Feladatát a Budapesti Helyiérdekű Vasutak rákosszentmihályi vonalának 1911. évi átadásáig töltötte be, ezután - mivel a HÉV nagyjából ugyanazon területen járt - utasainak száma jelentősen csökkent. Részben módosították a pálya nyomvonalát, majd miután ez sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, 1913-ban a forgalmat beszüntették.

Krizsán Sándor

Megemlékezés a háború áldozatairól

Az I. világháború áldozatairól emlékezik meg a Rákosfalvai Helytörténeti Klub április 24-én. A délután 4 órakor kezdődő rendezvényük helyszíne, a XIV. kerületi Álmos vezér tér 1. az Őrs vezér térről gyalogosan könnyen megközelíthető. Részletesebb felvilágosítás Paszabi Jánostól kérhető (tel.: 06-1-221-1608, 06-20-569-3856).

Albertfalvi hagyományőrzők

A kelenföldi panelek rengetegében szerényen húzódik meg az Albertfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum épülete. Létrejött a 70-es évek nagy lakótelepi építkezéseihez kapcsolódik: az itteni Petőfi Sándor Általános Iskola igazgatója, *Beleznay Andor* elhatározta, hogy a kis házzal együtt nem engedi ledózeroltatni a múltat is, hanem amit lehet, átment a jövőnek... Ebben az értékmentő munkában lelkes segítők lettek az iskola diákjai. A lebontásra ítélt házak padlásain lévő régi használati eszközöktől kezdve a családi fotókig, féltve őrzött emléktárgyakig bezárólag igyekeztek minél több anyagot megmenteni. A nemes versenyt szorgosan pontozták, a tárgyakat leltárba vették. Ezekben az időkben az igazgatói iroda leginkább egy ószeres boltjához hasonlított. A gyűjtést a tárgyak rendszerezése, tisztogatása követte. Kiállításuk megnyitására – az iskola főnállásának 150. évfordulóján – 1978-ban került sor egy kis udvari

épületben. Ekkor adták át az elismerő okleveleket, jelvényeket, plaketteket az arra érdemes tanulóknak, pedagógusoknak, társadalmi segítőknek.

Valóságos búcsújáró helylyé vált a kis múzeum, később anyaga további adományokkal gazdagodott. A rendszerváltás után önálló költségvetési kerettel segítették. Vezetésével az egykori iskolaigazgatót, *Beleznay Andort* bízták meg, aki változatlan lelkesedéssel gyűjti, rendezi tovább az anyagot – minden darbjáról tud valami érdekeset mondani.

A több teremben elhelyezett tárgyak, dokumentumok, fotók átfogó képet adnak Albertfalva történetéről – amely Albert szász hercegről, Mária Terézia leányának, Krisztinának a férjéről kapta nevét.

A gazdag anyagból néhány érdekesség:

- az első telepes család és az első tanító terjedelmes családfája a 18–19. században;
- egy hosszú tabló a 18. századi házak rajzaival, felettük pedig a helyükre

Részlet az albertfalvai gyűjtemény kiállításából

- emelt épületek színes fotóival;
- a két világháború közötti kis iskolakápolna, korhű berendezéssel;
- egy kisebb teremben a bormúzeum, 38 ország 600 palackjával;
- a régi pecsétnyomó-gyűjtemény, a díszes ipartestületi zászló nyelén 216 díszes (név)plakettel.

A Múzeum Baráti Köre azokat a lelkes lokálpatriótákat fogja össze, akik elkötelezett hívei az albertfalvi hagyományörzésnek. Az önkormányzat támogatása mellett ők is közreműködtek sok múzeumi kiadvány létrejöttében (*Hoffmann Pál: Albertfalva története; Halabuk József: Albertfalva; Virt László: Albertfalva társadalmja*).

A kerület életének eseményeit 170 videokazettán őrzik, a gazdag anyagot a kerület iskolásai is gyakran látogatják. Helytörténeti ismereteik bővítésére szolgál Kiss Gábor munkafüzete, a múzeumi tárlatvezetések, az itt tartott történelem órák, a kerületi „TV-11” helytörténeti sorozata, a nyári szünetben pedig a napközis tábor csoportjainak látogatásai.

Az egykori „alapítóatyák” – a Petőfisek – ma már gyermekeikkel együtt jönnek el a gyűjteménybe. A múzeum spiritus rectora, *Beleznay Andor* igazgató „Albertfalva gyermekeiért” kiténtetéséhez pedig, mi is gratulálunk!

T. J.

Üresek maradtak az 1846-ban megnyílt múzeum falai a kiegészítés idejéig. A század második felében jött divatba Európában a falképekkel való dekorálás. Pesten elsőként a Vigadó díszlépcsőházát, majd a nemzet múzeumának földszintről induló főlépcsőházának falait és mennyezetét látták el századokra szóló üzenettel. A felkért két művész, Lotz Károly és Than Mór a terveket közösen készítette, Eötvös József kultuszminiszter összefoglaló javaslatukat 1869-ben fogadta el. Három év alatt,

Megújult Nemzeti Múzeumunk

Lotz freskók restaurálása

1873 és 1876 között született meg a Lotz-féle mennyezetdekoráció, az emeleti részen körbefutó, közösen alkotott frízük és Than munkái, az allegorikus oldalfal figurák. A képek üzenete ma is egyértelmű: az államalapítás óta a magyarság Európához kíván tartozni.

– A kupolacsarnok, a díszlépcsőház és a díszterem falfestésének restaurálására *Morgós András*, a múzeum

műtárgyvédelmi és restaurátor főosztályának vezetője 1997-ben hívott meg – jegyezte meg *Bóna István* a múzeum disztermében tartott 2003. évi Országos Restaurátor Konferencián. A falképek restaurálását, a munkák ütemének meghatározását egy nyolcfős csoport készítette elő. A festményeket normál, infravörös és UV-lumineszcenz, digitálisan feljavított felvételekkel vizsgálták meg. Remélt céljuk a

sokszori átalakítás után a termek eredeti díszítésének helyreállítása volt.

Mikroszkópos rétegvételek árulták el: a falfestést az első ötven évben tízévenként felújították. Legkorábban aranyozást nem alkalmaztak, később viszont számtalanszor aranyoztak. A lépcsőház jobboldali fríze a beázásoktól komolyan károsodott. A helyzetet egy 1956-os tankbelövés is súlyosbította, ami után a festményt olaj és lakk rétegekkel javították. Ezek vízzáróak voltak, alatta felhólyagzott a fal. A ➔

→ restaurálás során ezt részben sikerült megszüntetni. Vizsgálataik közben jól elkülöníthetővé váltak az első, világosabb színű, élénkebb tónusú falképek és a későbbi, tompább változatok.

– Nem gondoltuk, hogy az eredeti színezést helyre tudjuk állítani, de mindenről találtunk egy-egy tenyérnyi felületet. A végeredmény így teljesen hiteles lett – összegezte a csoport tapasztalatait a nem-

zetközi szinten elismert restaurátor.

Százharminc éve kezdték meg a Nemzeti Múzeum falképeinek készítését. Később ezeket többször átfestették, szükség esetén javították. Mostani helyreál-

ításuk hat évet igényelt. A restaurálás előtt a modern technika segítségével tárták fel elődeink beavatkozásait, javításait. Első közgyűjteményünk freskói így ismét eredeti színeiben tűndökölnek.

Csepel 1956

Erdekes füzet jutott el nemrég szerkesztőségünkbe. *Bolla Dezső* „Csepel 1956” címet viselő, A/4-es formátumú, 2003. évi kiadványát a szerző saját költségén jelentette meg – jelezve, hogy ez egy nagyobb, a honfoglalástól a 20. század végéig terjedő anyag része csupán. Feltehetően a csepeli munkások 1956-os kiemelt szerepe indokolta a különnyomat formájában történő kiadást.

Tanulmánya hármastagolású: az előzményeket, az 1956-os forradalom eseményeit és bekövetkezett számonkérést, megtorlást

Október elejétől, a változások jeleként, minisztertanácsi döntés alapján Csepel Vas- és Fémművekre módosult a gyár neve...

Az október 23. és január 11. közötti időszak történéseit ismerteti második fő egységként. Január 11-én verték szét a pufajkások a sztrájkoló munkások tüntetését (egy halott, több súlyosan sebesült) és fogták le a csepeli munkástanács tagjait – olvashatjuk. A két időszak között a kerület legjelentősebb katonai eseményének a november 4-től 11-ig tartó csepeli fegyveres ellenállás tekinthető. A szovjet csapatok végül nagy

Csepeli életkép 1956 novemberéből

Itt tartott legtovább a fegyveres ellenállás, itt volt az utolsó kormányellenes tüntetés és a csepelieket sújtotta a legkeményebb megtorlás is – összegezhető röviden az események. Szemléletes korabeli fotókkal, dokumentumokkal, hiteles kronológiával, forrásgjegyzekkel és a forradalom csepeli halottainak, kivég-

zeteinek névsorával zárul a kiadvány, amely a rendszerváltás óta elsőként dolgozza fel Csepel 56-os történetét. Betekintést ad a kor szellemébe, a történések menetébe – a városrész lokálpatriótái és a kerület helytörténeti iskolai oktatása számára egyaránt értékes adalékokat tartalmazva.

—g.t.—

Az első csepeli áldozat: Raskó Tibor (1956. október 24.)

külön-külön tárgyalja. A Rákosi Mátyás nevét 1956 október elejéig viselő vas- és fémművek (röviden csak RM-ként említi) 25 ezer dolgozójából 12 ezer volt a párttag – a sokat emlegetett Vörös Csepel bázisa.

páncélos erők bevetésével, egyidejűleg a városrész többnapos ágyúzásával érték el céljukat. Zsukov marsall az SZKP Politikai Bizottságát november 10-én még a csepeli „makacs ellenállásról” tájékoztatta.

Lánchíd Kör

A budavári Szent György tér és környéke középkori történetéről tart előadást a Lánchíd Kör rendezvényén Vég András, a BTM középkori osztálya régésze. Az április 27-én délután 5 órától a Litea Könyvszalomban szervezett program kezdete előtt fél órával résztvevői virágot helyeznek el a Kolozsváry-testvérek Sárkányölő Szent György szobránál.

Egynapos buszos kirándulást is szerveznek Mezőkövesdre (Plébániatemplom, Matyó Múzeum, Kisjankó Bori háza, Zsófifürdő...) a szervezet tagjai számára és kárpátaljai kirándulásuk előkészítése szintén megkezdődött.

Szentimre helytörténeti magángyűjteménye

Részlet a magángyűjteményből

Pestszentimre néprajzi emlékeinek gyűjtését az ezredforduló évében kezdtük el. Az eltelt négy év során kiderült, hogy az 1898-ban létrejött településen a múltnak számtalan emléke őrződött meg generációkon keresztül. A 2002. év végén Török Erna, majd egy

év múlva Vojtkovszki László személyében két kiváló munkatársat kaptam. Egyikük a leltározásban, másikuk a gyűjtésben van nagy segítségemre.

A tárgyi emlékek számbeli gyarapodása miatt hamarosan gondot jelentett az anyag elhelyezése. Mint-hogy a közcélú magángyűjteményem egyetlen

állami/önkormányzati támogatást sem kap, elképzelhető, mekkora nehézséget jelent az összegyűjtött anyag tárolása, megóvása, bemutatása.

A padlástérbe fölvezető helyiségben, egy századelős ruhásszekrényben kerültek elhelyezésre a textiliáink. Itt

található még az üvegyűjteményünk, az első és második világháború emlékei, továbbá könyvészeti, folyóirat anyagunk is. Egymás mellett tekinthető meg a padlástér bal oldalán egy szegény és egy kispolgári család teljes konyhaberendezése. A mezőgazdasági, ház körüli munkák, fonás – szövés eszközei is itt kerültek bemutatásra. A következő bokszban egy kispolgári család szobaberendezésének néhány darabját szeretnénk majd bemutatni, és utána egy kispolgári család hálószobáját tekinthetik meg az érdeklődők.

A padlásteret határoló negyedik oldalon az egykor itt üzött iparok emlékeiből látható egy szabó-, kovács-, asztalos-, vízvezeték-szerelő-, lakatos-, kádár- és cipészműhely szerszámfelszerelése.

Gyűjteményünk még két önálló anyagrésszel is ren-

Gyűjteményünk

címe:

1188 Budapest,
Póth Irén u. 20/a.,
tel.: 290-7351.

Látogatható:
előzetes telefonos
bejelentést követően.

delkezik. Az egyik a GRÁNIT Gyár kőedényeinek gyűjteménye. A másik anyag a múlt század első harmadában élt és alkotott Lénárd Róbert kiváló rézkarcoló művész többszáz darabból álló rézkarc, kőnyomat, szén-, toll-, kréta-, illetve ceruzarajzból álló hagyatéka.

Itt említeném meg azt a tevékenységünket, mely a kis gyűjtemények közt ma még talán egyedülálló: a múlt évben megkezdtük az egyes tárgyi emlékek múzeumi leírókartonjainak és a hozzá csatlakozó mutatókartonoknak az elkészítését.

Karip Gyula

Fontosabb kerületi időszaki kiállítások

– A tavaszi kiállítás-sorozatot már február 26-án megnyitotta a *Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény*. A mindennapok használati tárgyai elnevezésű tárlatuk – alcímének megfelelően – a kispesti GRÁNIT Porcelán- és Kőedénygyár krónikáját nyújtja. Sajnos igen rövid ideig, csupán április 18-ig látogatható.

– A *Galéria'13*-ban (Budapest, XXIII. Soroksár, Hősök tere 13.) március 11-től látogatható a Játék

Céh kiállítása – a Magyar Állami Népi Együttes közreműködésével Kelemen László, a Hagyományok Háza főigazgatója nyitotta meg, április 4-én zárja kapuit.

– A *Pesterzsébeti Múzeum Gaál Imre Galériájában* két, egymást kiegészítő időszaki kiállítást látogathatunk meg. A Pestszenterzsébeti Polgári Lövészegylet történetével és „*Czélra Tarts!*” cím alatt a bajai Türr István Múzeumból

származó 19. századi német-magyar lövészablakkal március 24-től ismerkedhe-

tünk meg. Az érdeklődők öröme ezek április 24-ig látogathatók.

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjaiban. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Szakmai Kollégiuma, a Fővárosi Önkormányzat Civil Szervezetek és Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatásával jelenik meg.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, Breinich Gábor, Buda Attila,
Sándor P. Tibor, Sipos András,
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és
a Budapesti Történeti Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273